

Kronika

Folk har allt svårare att skilja på auktoritära människor och auktoriteter. Det lovar inte gott, skriver Knut Carlqvist.

Luther och dom

En höst i Uppsala vickade jag på gymnasiet, treårig ekonomisk. Från katedern blickade jag ut över en skara blivande bankdirektörer. Det var 80-tal så de hade redan diskonterat swimmingpoolen och börjat räkna på Porschen. Okej, sade jag. Det är dags för reformationen. Kapitel tolv.

En grabb som var som klippt för Gotabanken sträckte upp handen. På ekonomisk linje sträckte de upp handen, de var till skillnad från ungdomarna på distribution och kontor välartade.

– Hörrudu, sade grabben, vad ska vi med reformationen till? Jag menar, vem bryr sig om Luther och dom?

För i tiden ansågs det genant att inte ha en hum om reformationen men i sak hade grabben rätt. Det fanns inte en bankdirektör norr om Ystad som brydde sig. Och då återstod bara att vara uppriktigt:

– Ni ska läsa om reformationen för att jag säger det. Och den som inte kan den som ett rinnande vatten får en etta i slutbetyg. Räcker det?

– Det är inte demokratiskt, protesterade grabben och inhöstade ovationerna. Vi har rätt och bestämma också.

Jag hänvisade honom till rektor och började så igenom invändningarna mot sakramenten. Celibatet uppfanns av någon påvlig sekreterare under Gregorius IX som satte biskopen av Sevillas namn och sigill under dekretet. Sagde biskop, Isidorus, måste ha uppenbarat sig om natten, då han vid det laget varit död i 200 år. De blivande bankdirektörerna spetsade örönen, det

ta låg i linje med deras yrkesval. Vi avbröts av rektor som anlände med grabben i släpåg, han såg plågad ut. Vad gällde nu det här med demokratin?

– Ungdomarna här, sade jag och indikerade med en gest klassen, önskar lämna den av riksdagens fastställda läroplanen.

Grabben fick en fyra i historia, så jag är inte hämdlysten. Men rektor tyckte

senare, i enrum, att jag borde vara mindre auktoritär. Jag ansåg inte att jag hade varit auktoritär, jag hade hävdat min, skolans och riksdagens auktoritet. Rektor skruvade sig besvärat. Läroplanen föreskrev demokratiska samarbetsformer, sade han. Javisst, sade jag. Och de består i att ungljälarna under min ledning läser in vad riksdagen bestämt att de ska läsa in. Reformationen på längden och tvären. De ska sjunga *Vår Gud är oss en väldig borg* fyrstämigt när jag är färdig med dem.

Jag hade naturligtvis fel. Läroplanen var redan då diffus intill det schizofrena och föreskrev medbestämmande i klassrummet och inläsning av reformationens historia, för att inte tala om grammatik och differentialkalkyl. Det är oförenliga storheter, varför en god lärare förväntas trixa sig fram med lämpor. Den som visat prov på auktoritär hållning var grabben som försökte etablera ett gatans parlament, inte jag. Ändå är det sådana som han som lyfts fram som föredömen, när Skolverket är på turné, de påstås spegla den demokratiska andan.

Nu mera hör man dagligen människor säga auktoritär när de menar auktoritativ. Den negativa laddningen följer med. De förstår inte skillnaden mellan gemensamt fattade beslut och diktat, mellan demokrati och ultrademokrati.

Det är numera auktoritär att lyfta upp en unge som lever loppa på offentligt plats och placera honom i knät på sina föräldrar. Ungen skriker och föräldrarna blir röda i nylet av förtrytelse. De känner sig kränkta. Vad man gör är att man hävdar vuxenvärldens auktoritet och respekten för medmänniskor. Det är inte okej att trakassera omgivningen.

Men folk tycks föredra auktoritära ledare framför demokratins auktoritet.

27 juni 1998
KNUT CARLQVIST



Varför Schweiz inte dummat sig

Det är inte folket som ställt till det. Klas Östman har skådat Sverige med schweiziska glasögon.

Axel Odelberg försöker i sin nya bok förklara varför det har gått så dåligt för Sveriges ekonomi de senaste decennierna jämfört med Schweiz. Skillnaderna i politisk kultur är viktigast, menar han. Och för att förstå hur de skillnaderna har uppkommit tar han med läsaren till ett tekniskt mirakel från 1200-talet: Djävulsbron i S:t Gotthardspasset.

Modern historia

Axel Odelberg
De fattiga och de rika: om Sverige och Schweiz
Timbro, 1998

Schweiz och Sverige är ett idealt jämförelsepar. Ländernas ekonomiska utgångslägen kring 1970 var ju så lika. Befolkningarna var av samma storlek. Båda länderna hade med mer kloket än hjältemod klart sig oskadda ur andra världskriget, så när resten av Europa skulle återuppbyggas stod svenska och schweiziska industrier lika redo att ta hem ored och vinster. De första 25 åren efter kriget blev också den ständiga välståndssökningen gemensam.

År 1970 var Sverige det rikaste landet i Europa med Schweiz en bra bit efter på andra plats. Sedan dess har det skett en dramatisk förändring. Schweizarna har mer än tredubblat sin genomsnittliga BNP, medan svenskarnas bara ökat med hälften. Medan Schweiz behållit sin topplacering bland världens rikaste länder, har Sverige saktat men säkert sunkit mot botten. En genomsnittlig schweizisk månadslön är på 26 000 svenska kronor. En svensk normal inkomst skulle efter skatt nama under det officiella schweiziska fattigdomsstreetet.

Monetarism på 70-talet

Det är inte bankerna som gör Schweizarna rika. Skillnaden i välståndsutveckling beror i stället främst på att Schweiz redan på 1970-talet började föra en hårt inflationsbekämpande politik, den första monetarismen. Samtidigt hölls skattetrycket nere, den offentliga sektorns tillväxt under kontroll och facketts makt liten. Schweizerfransen fick dessutom fyra fritt.

Sverige gjorde på samtliga punkter motsatsen. Idag har vi Europas högsta skattetryck och största offentliga sektor, medan schweizerna har lägst respektive minst. Och medan en schweizerfranc stod i 1 krona och 25 öre 1970, kostar den idag över 5 och 50.

Nu nöjer sig lyckligtvis Odelberg inte med att diskutera den ekonomiska politiken. Det verkligt intressanta i *De fattiga och de rika* är jämförelsen mellan två helt skilda politiska kulturer. De svenska ekonomiska missgreppen och mot-



Hjärta med traditioner. Djävulsbron över floden Reuss på 1200-talet gjorde trakten kring S:t Gotthard intressant för feodalherrar. Därför bildade kantonerna Uri, Schwyz och Unterwalden det schweiziska edsförbundet år 1291. Schweiz på en karta från 1500-talet.

svarande schweiziska framgångar stammar ytterst ur grundläggande politiska skillnader, menar Odelberg.

Sverige är en centraliserad enhetsstat där ett regerande parti kan genomföra genomgripande förändringar av lagar och regler närmast över en natt. Riksdagen är normalt inte mer än en gummistämpel under den socialdemokratiska partistyrelsens beslut. Det kommunala självstyre som en gång fanns är snart reducerat till en högtidlig fras.

Förbund på kantonal grund

Schweiz, däremot, är en förbundsstat, där delstaterna, kantonerna, är politikens bas. Skola, polis och socialpolitik styrs exempelvis på kantonal nivå, inte av förbundsrådet, som regeringen i Bern kallas. Ett lika centralt inslag i den schweiziska demokratimodellen är folkomröstningarna. Genomsnittligt har schweizerna folkomröstat tio gånger per år sedan 1990. Att Schweiz ständigt har en samlingsregering sammansatt av de fyra största partierna är en direkt följd av detta. "Folket svarar för oppositionen", som Odelberg uttrycker det.

För att nya politiska initiativ ska bli verklighet i Schweiz krävs alltså först samförstånd inom den breda samlingsregeringen. Många viktiga lagförslag måste därefter också passera en riktig folkomröstning. Ett trögt folkligt motstånd mot genomgripande politiska experiment är på det viset inbyggt i det schweiziska systemet. Under 1970-talet satte sålunda det kantonal självstyre, samlingsregerandet och folkomröstningarna i Schweiz stopp för den rad av storslagna samhällsförändringar som samtidigt blev verklighet i Sverige, från ökat skattetryck till medbestämmandelagar i arbetslivet.

Orsaken till att schweizernas politiska kultur skiljer sig så mycket från vår måste i sin tur sökas i hur deras stat har växt fram. Och det är här Djävulsbron över floden Reuss kommer in. När den stod klar i början av 1200-talet öppnade S:t Gotthardspasset som en ny

viktig handelsväg genom Alperna. Området kring S:t Gotthard, som tidigare varit en avkrok som skött sina egna angelägenheter, blev plötsligt intressant för griga feodalherrar. Därför bildade de tre "ur-kantonerna" Uri, Schwyz och Unterwalden en försvarspakt, Edsförbundet, år 1291.

År 1970 var Sverige det rikaste landet i Europa med Schweiz en bra bit efter på andra plats. Sedan dess har det skett en dramatisk förändring.

De värjde sitt oberoende med framgång, och under de följande århundradena mångdubblades antalet medlemmar i Edsförbundet. Men det förblev enbart en försvarspakt. Motsättningar mellan katoliker och reformerta, mellan tyskt och fransk, stad och landsbygd, lågland och alpland, var så starka att någon egentlig schweizisk stat inte kunde bildas förrän 1848 efter det sista av flera inbördeskrig. Författningens begränsning av statens makt beror på landets splittring: Ingen grupp ska kunna köras över.

Paradoxalt nog har Europas minst homogena land därför också blivit det stabilaste.

Axel Odelberg har skrivit ett viktigt inlägg i diskussionen om vad som egentligen har gått fel. Men jag har svårt att dela hans tro på att införandet av ett schweiziskt system med folkomröstningar skulle fungera bra här hemma. Som Odelberg själv konstaterar betyder det ju att människors naturliga konservatism får ordentligt genomslag: Man vet man har men inte vad man får. Då borde väl fler folkomröstningar i Sverige innebära just att vi behåller saker och ting som de är, inte att vi plötsligt kan sänka skatterna till schweiziska nivåer?

KLAS ÖSTMAN